

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора Романюка Михайла Дмитровича на дисертаційну роботу Рісної Роксолани Романівни на тему: «Трудова рееміграція в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, темами

В умовах глобалізації світової економіки міграційні переміщення населення України характеризуються значною інтенсивністю та обсягами, інноваційною сутністю. Вони виступають одним з важливих чинників соціально-економічного розвитку окремих регіонів та країн. Україна є активним учасником міжнародних економічних процесів і однією з найбільших країн - донорів робочої сили в Європі. Для західних її областей територіальне сусідство з ЄС активізує роль міграційного чинника в системі забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Нині існують великі міграційні ризики належного протікання процесів демовідтворення, функціонування та розвитку соціально-трудова відносин, збереження культурних цінностей. Усе це вкотре доводить потребу ефективного регулювання міграційних процесів, зокрема трудової рееміграції населення.

У національній економіці втілення в життя концепту «трудова рееміграція» обтяжене низкою обставин, викликаних передусім, анексією Криму та гібридною війною, яку веде Україна з Росією і сепаратистами підтримуваними нею, на Донбасі, пониженою у порівнянні з країнами сусідами конкурентоспроможністю регіональних економічних, освітніх, праце ресурсних

систем, корупційними схемами розвитку бізнесу.

Трудова рееміграція населення має бути врахована і віднесена до пріоритетів соціально-економічної політики держави. На територіальному рівні розробка положень і заходів такої політики є неможлива без національної доктрини розвитку міграційних систем, досконалої міграційної політики що враховує загальнонаціональні інтереси та міграційну безпеку. Це призводить до висновку, що в Україні обґрунтування новітніх пріоритетів регулювання трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів слід приділяти особливу увагу, використовувати якісно нові підходи до вирішення рееміграційних проблем.

З огляду на вищенаведене, дисертаційна робота Рісної Р. Р., яка висвячена поглибленню теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання трудової рееміграції на регіональному рівні є дуже своєчасною та актуальною.

Актуальність тематичної спрямованості дисертаційного дослідження підтверджується його зв'язком з прикладною тематикою науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України», зокрема, за темами: «Регіональна міграційна політика в умовах поліетнічного середовища», «Регіональні особливості організації праці в умовах системної кризи», «Формування і використання територіальних міграційних систем для забезпечення сталого розвитку регіонів», «Соціально-економічна захищеність мігрантів: загальнонаціональний та регіональний вимір», «Соціокультурологічні наслідки міграційних процесів».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження, їх достовірність та новизна

Дисертація Рісної Р.Р. є комплексним дослідженням, а наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими та достовірними.

Структура роботи характеризується логічністю викладу, а її зміст відповідає темі дослідження. Достовірність положень забезпечується опрацюванням значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених та використанням великого масиву статистичної інформації. Інформаційною базою дослідження виступили законодавчі та нормативно-правові акти України у сфері міграційної політики, аналітичні матеріали Державної служби зайнятості України, Державної прикордонної служби України, Державної служби статистики України, дані Євростату, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, аналітичні матеріали національних та міжнародних рейтингових агентств, результати власних соціологічних досліджень.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Рісної Р. Р. забезпечується застосуванням у процесі її виконання як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання. Проведене дослідження виконано з використанням широкого спектра загальних і спеціальних наукових методів, які коректно використані у відповідності з сутністю та особливостями предмету дослідження. Це підтверджує їх застосування при вирішенні поставлених завдань, які повно розкривають поставлену мету дослідження. Основними методами, що забезпечують достовірність дослідження є методи теоретичного узагальнення, формалізації, аналізу і синтезу, статистичного аналізу, кластерного аналізу, багатовимірного факторного аналізу, нечітких множин, експертних оцінок.

Підтвердженням обґрунтованості результатів є довідки про їх впровадження, а також апробація на науково-практичних конференціях різних рівнів.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, належним чином аргументовані, апробовані та висвітлені

в наукових публікаціях. До найбільш суттєвих, з погляду опонента, наукових результатів дисертаційного дослідження, які характеризуються новизною, слід віднести наступні:

- запропоновано сучасне трактування понятійного апарату процесів трудової реєміграції у різних зрізах дослідження категорій і понять, а також розгляд реєміграції як процесу, явища, фактора і наслідку з авторського погляду (с. 29-50);

- удосконалено класифікацію функцій трудової реєміграції, яка передбачає виділення базових (мобільна, демовідтворювальна, перерозподільча, економічна, працевзабезпечуюча, соціо- і націотворча) та розширених функцій (інформаційна, стимулююча, селективна, інтеграційна) (с. 54-55);

- на основі аналізу середовищних умов побудовано соціально-демографічний профіль Львівської області у фокусі трудореєміграційних перспектив;

- сформовано мотиваційний профіль трудового реємігранта з використанням соціологічного інструментарію (с. 111-129). З допомогою кореляційно-регресійного аналізу визначено найбільш значущі факторні ознаки, що впливають на реєміграційні настрої населення (с. 108-110);

- удосконалено типологію механізмів регулювання трудової реєміграції у регіоні з виокремленням модерних важелів впливу та використанням селективного підходу до застосування за інтелектуально-віковим, професійним, фінансовим, статусним і спадковим критеріями (с.140);

- розроблено концептуальний підхід до цільового програмування у сфері регулювання трудової реєміграції в регіоні з врахуванням можливих «ефектів рикошету» міграційних процесів (с.154, 165);

- при дослідженні інституційного забезпечення стимулювання трудової реєміграції у регіоні обґрунтовано доцільність створення міграційних фондів і «срібних університетів»(с. 173-180).

Значення дослідження для науки і практики та можливі шляхи використання його результатів «

Наукове значення виконаного дисертаційного дослідження полягає у поглибленні теоретичних, методичних, практичних основ стимулювання трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Матеріали та результати дисертації використано у роботі Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці під час проведення комітетських слухань на тему «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи» (довідка № 04-35/6-468 (104599) від 01.06.2010 р.); Львівської обласної державної адміністрації при підготовці проекту «Програма зайнятості населення Львівської області на 2010-2011 роки» (довідка №5/20-7724/012-09/6-20 від 02.12.2009 р.); Постійної комісії Львівської обласної ради з питань планування території, містобудування, архітектури та ЖКГ при розробці Програми підтримки розвитку малих міст та вдосконалення інвестиційної політики у регіоні (довідка № 122 від 02.11.2010 р.); Відділу міграційної служби у Львівській та Івано-Франківській областях, Державного комітету у справах національностей та релігій України при підготовці документів на засідання Колегії при голові Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 17-9-118 від 16.06.2010 р.); Львівського міського центру зайнятості для роботи з незайнятим населенням, зокрема трудовими реємігрантами, з метою удосконалення політики зайнятості (довідка №02/3483 від 13.07.2016 р.); практичній діяльності Комісії Асоціації роботодавців Львівської області (довідка № 048 від 09.12.2010 р.).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи високий теоретичний рівень та практичну значущість дисертаційної роботи, слід вказати на зауваження та дискусійні положення, зокрема:

1. Формулюючи власний методологічний підхід до дослідження проблем рееміграції населення, автор багато місця відводить різним теоріям. Водночас, не конкретизує положення теорії транснаціоналізму, котра отримала широке визнання завдяки науковому доробку німецького ученого Т. Фейста - одного з найбільш цитованих учених-міграціологів сучасності. Доречно зазначити, що в аналітичній частині роботи неодноразово згадуються його праці.

2. Додаткового обґрунтування потребує твердження автора про те, що особи, які планують тимчасові трудові переміщення за кордон, одночасно планують повернення додому через певний проміжок часу, оскільки міграційну поведінку населення, враховуючи сучасну політичну та соціально-економічну ситуацію в Україні, доволі складно передбачити. Тобто стверджувати, що при виїзді за кордон на тимчасову роботу зовнішній трудовий мігрант планує повернутися назад, а не виїхати на постійне місце проживання було б не зовсім коректно.

3. У таблиці 1.3 «Понятійно-термінологічна основа дослідження трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону» (с. 50) за просторово-темпологічним зрізом слід було додати поняття внутрішньодержавної (міжрегіональної) та внутрішньорегіональної трудової міграції.

4. У підрозділі 2.2 при аналізі факторів та соціальних наслідків зовнішньої трудової рееміграції населення варто було більше звернути увагу на можливі зміни через міграцію в системі соціального захисту та, зокрема, в пенсійному забезпеченні, адже зміни викликані трудовою рееміграцією торкаються не тільки працездатного, але й населення після працездатного віку -

збільшується навантаження особами пенсійного віку на працездатне населення.

5. Працюючи над розробкою методичних основ дослідження процесів трудової реєміграції у регіоні, дисертанту варто було б запропонувати методіку визначення затребуваної частки повернення мігрантів до місць роботи і проживання.

6. Однією з соціальних груп стимулювання трудової реєміграції у регіоні (на прикладі Львівської області) здобувач визначає осіб передпенсійного і пенсійного віку (табл. 3.3, с. 156), однак у дисертації відсутні конкретні висновки і рекомендації щодо пенсійного забезпечення реємігрантів, не розкрито питання подвійного пенсійного забезпечення у разі офіційного працевлаштування за кордоном. У роботі доцільно було б провести порівняльний аналіз зовнішньої трудової міграції населення Львівської області з іншими регіонами України, де активного поширення набула зовнішня трудова міграція та реєміграція і проводилися відповідні соціологічні обстеження. Таке порівняння дало б змогу більш повно оцінити достовірність проведеного дослідження.

7. У роботі декілька разів знаходимо обґрунтування необхідності стимулювання реєміграції осіб, які відзначаються підприємницьким потенціалом. Водночас, відсутні методичні рекомендації щодо способів визначення таких осіб, а також приклади стимулювання інвестицій міграційного капіталу з досвіду інших держав. Серед заходів протидії інтенсивним зовнішнім трудовим потокам відпливу працездатного населення за кордон та поверненню (реєміграції) їх додому мало уваги приділено саме закордонній практиці регулювання зовнішньої трудової реєміграції.

8. Дисертанту в розділі 3.1. при обґрунтуванні заходів механізму регулювання трудової реєміграції в регіоні слід було передбачити і принципи державного регулювання міжнародної освітньої міграції з виділенням країн-реципієнтів освітніх мігрантів з України, багато яких по закінченню навчання залишаються працювати в цих країнах.

Висловлені зауваження в цілому не стосуються обґрунтованості та сутності винесених на захист положень наукової новизни, не знижують науково-практичний рівень пропозицій дисертаційної роботи, не впливають на її позитивну оцінку, носять дискусійний характер та можуть бути враховані автором у подальшій науковій роботі.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Зміст дисертаційного дослідження Рісної Р.Р. є традиційним для робіт, які подаються на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації відповідає вимогам щодо обсягу, зміст, структурна побудова та логіка викладення матеріалу роботи повністю відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Кожний розділ закінчується висновками. Наприкінці дисертації подаються загальні висновки, а також список використаних джерел, що містить достатню кількість сучасних наукових видань вітчизняних і зарубіжних авторів з тематики якості життя, та додатки.

В цілому треба відмітити, що дисертація Рісної Р.Р. є самостійним, логічно структурованим, змістовним і завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам щодо змісту та оформлення дисертацій у відповідних нормативних документах.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих автором дисертації працях

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження Рісної Р.Р. достатньою мірою висвітлені у 17 наукових працях (у тому числі 9 одноосібних), з яких: 2 колективні монографії; 10 статей у наукових фахових виданнях, з них 3 публікації у виданнях України, які включені до міжнародних

науко метричних баз, 1 публікація у науковому періодичному виданні інших держав; 5 публікацій у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих за темою дисертації наукових праць, який належить особисто автору, становить 7,18 друк.арк. Всі положення, які винесені на захист відображені у публікаціях.

Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Зміст автореферату відповідає основним положенням, висновкам і рекомендаціям поданого на розгляд дисертаційного дослідження. Він у повній мірі відображає зміст дисертації, наявною є ідентичність основних положень і наукового внеску здобувача, що подано у послідовності від загального до конкретного. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені в авторефераті, належним чином розкриті, що дозволяє зробити висновок про ідентичність матеріалу дисертації та автореферату.

Загальний висновок

Дисертація Рісної Роксолани Романівни на тему «Трудова рееміграція в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону» написана на актуальну тему, у науковому стилі, літературною мовою, за обсягом відповідає існуючим вимогам. Викладений у дисертації матеріал характеризується достатнім теоретичним і практичним рівнем. Дисертація є завершеною науковою працею, в якій вирішено важливе та актуальне науково-прикладне завдання - визначення пріоритетів регулювання трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України. Апробацію результатів дисертаційної роботи слід вважати достатньою. Викладені результати та основні положення опубліковані у наукових фахових виданнях у достатньому обсязі, основні ідеї належать особисто автору, апробовані на науково-практичних конференціях. Зміст дисертації відповідає обраній темі, підтверджує, що автор повністю вирішив задачі дослідження.

Оформлення дисертації та автореферату відповідає вимогам інструктивних документів.

За актуальністю тематики, рівнем наукової новизни, її обґрунтованістю і достовірністю, змістом та оформленням дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор – Рісна Роксолана Романівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри менеджменту і маркетингу
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Міністерства освіти і науки України

Романюк М.Д.

